

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри педагогіки факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Марушкевич Алли Адамівни,

на дисертацію **Швец Тетяни Едуардівни**

**«Теорія і практика тьюторського забезпечення розвитку соціально-
особистісних компетентностей учнів старших класів»**

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Парадигмальні зміни, які призвели до реформування системи освіти України, зумовили розбудову нової моделі школи, спрямованої на розвиток дитини, формування особистісного знання, розкриття внутрішніх механізмів розвитку її інтелекту, здатності й готовності до використання набутих знань і досвіду в різних життєвих ситуаціях (освітній чи професійній діяльності, повсякденному житті тощо), ціннісного ставлення до навколишнього світу. Зазначене передбачає визнання унікальності кожного учня, програмує створення його індивідуальної освітньої траєкторії, розвиток відповідних здібностей та навичок. Знання, вміння і ставлення, сформовані в такому освітньому процесі, стають особистісно усвідомленим досвідом, відображеним у формі набутих компетентностей (ключових, предметних, метапредметних), наскрізних умінь та світогляду.

Важливість упровадження тьюторингу в закладах загальної середньої освіти зумовлена низкою соціально-економічних обставин та зміною освітніх орієнтирів (індивідуалізація, дистанційне та інклюзивне навчання, неформальна та інформальна освіта тощо). Досвід країн, які активно впроваджують тьюторинг, засвідчує, що завдяки цій технології можна визначити залежність між освітніми результатами окремих осіб та розвитком держави. Шляхом тьюторингу відбувається гуманізація освітнього процесу, реалізується особистісно-орієнтований підхід, принципи партнерства та співпраці. Всезагальності набув компетентнісний підхід. Серед ключових компетентностей, визначених Радою ЄС – особистісна та соціальна. Спрямованість на компетентнісний підхід, індивідуалізацію освіти, індивідуальну освітню траєкторію зазначено в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», в Концепції Нової української школи.

Отже, дослідження Швец Тетяни Едуардівни є актуальним та суспільно значущим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (2018-2024 рр.), відображає наукові дослідження у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики «Інституціоналізація молодіжної роботи в умовах трансформації українського суспільства» (ДР 0122U000613, 2022-2024 рр.)

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та Програми Всеукраїнського експерименту «Тьюторський супровід розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів» (2021-2026 рр.) у закладах загальної середньої освіти Черкаської, Львівської, Тернопільської обл. та м. Києва (Наказ МОН України від 20.09.2021 р. № 1000; Наказ МОН України «Про розширення бази проведення експерименту» від 12.10.2023 р. № 1238).

Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 3 від 09 березня 2023 р.).

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться в дисертації.

Доведено розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів як цілісної структури, підґрунтям якої є зміна підходів до організації освітнього процесу передусім із позицій активного творення особистісно центрованого освітнього простору, становлення індивідуальності та суб'єктності учня з акцентуванням, крім набуття академічних знань, на формуванні соціально-особистісних компетентностей – критичного мислення, креативності, здатності до адаптації, емоційного інтелекту і активної громадянської позиції. Це виявилось можливим: 1) на основі методологічної єдності особистісно орієнтованого, компетентнісного, кластерного та інтегративного наукових підходів; 2) розроблення та впровадження змодельованої системи тьюторського (індивідуально орієнтованого) забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, імплементації персоніфікованих тьюторських програм, інноваційних методик тьюторської підтримки; 3) підготовки (підвищення кваліфікації) вчителів-тьюторів, здатних ефективно оперувати тьюторськими компетенціями, створювати сприятливі умови для соціально-особистісного зростання учнів; 4) орієнтування на упровадження управлінських стратегій, що сприяють створенню інституційних умов для тьюторського забезпечення, формування матрично-рівневих структур комунікаційного й управлінського характеру; 5) розроблення організаційного механізму упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів як комплексу цілеспрямованих заходів, орієнтованих на втілення в освітню практику закладів загальної середньої освіти системи тьюторингу. Погоджуємося з авторським твердженням, що трансформація системи тьюторського забезпечення має адаптивну та мультифакторну характеристики. Це дозволяє її використання у різному освітньо-організаційному форматі: дистанційне, змішане навчання або традиційний очний варіант, а також реалізацію як індивідуально, так і в малих групах. Стверджено універсальність тьюторського супроводу та його гнучке пристосування до викликів освітнього середовища, потреб формування особистості й передусім – розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

Нові факти, одержані здобувачкою. Уважаємо, що дисертаційне дослідження Швець Тетяни Едуардівни є комплексним, у якому *вперше*:

розроблено і структурно представлено систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів

загальної середньої освіти (*цільовий, концептуально-змістовий, процесуально-технологічний і результативно-прогностичний* блоки); визначено напрями трансформування змісту системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (*стратегічний, технологічний, управлінський, суб'єктно-середовищний*);

обґрунтовано *організаційно-педагогічні умови* реалізації системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (формування варіативного відкритого тьюторського освітнього середовища; рівневе зростання суб'єкт-суб'єктних відносин «тьютор (учитель) – тьюторант (учень)»; внутрішньошкільна практика зорієнтована схема професійного розвитку педагогів як тьюторів; фреймворк управління реалізацією системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів);

здійснено наукове конструювання та розроблено *кластерно-інтегративну модель* системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у взаємодії *цільового, концептуально-змістового, процесуально-технологічного й результативно-прогностичного* блоків системи із конструюванням та забезпеченням організаційно-педагогічних умов її реалізації та регулюванням із позицій тьюторського кластеру;

виявлено змістову сутність *соціально-особистісної компетентності* як структурної сукупності взаємозалежних компетентностей (комунікативної, вміння співпрацювати, критичного, креативного мислення та ін.) у співвіднесенні з особливостями сенситивного періоду учнів старших класів (готовність до життєвого самовизначення, зорієнтованість на майбутнє, утворення системи особистісних цінностей, формування активної соціальної позиції та ін.) для розвитку соціально-особистісних компетентностей;

локалізовано види тьюторингу (академічний, розвивально-виховний, сімейний, мистецький, тьюторинг ровесників, онлайн-тьюторинг та ін.), що дало можливість виявити *функції* тьютора у спрямуванні на розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, обґрунтувати їх взаємозв'язок із тьюторськими компетентностями, розкрити рівні «потенціалу тьюторингу»: *ресурсний, процесуальний, результативний*;

сформовано категоріально-понятійний апарат проблемного поля тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти - уведено авторське визначення понять: «тьюторське забезпечення освітнього процесу», «тьюторське забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів», «система тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів», «соціально-особистісні компетентності учнів», «тьюторський кластер» та ін.;

сформульовано поняття *методичного забезпечення впровадження моделі системи тьюторського забезпечення* розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів та розроблено методичні рекомендації для широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної

середньої освіти (етапи: *базовий* - організаційна підготовка; *початковий* - адаптування до тьюторингу; *основний* - планування і реалізація інтегрованих тьюторських програм; *заклучний* - моніторинг і аналіз).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Дисертаційне дослідження сприяло вирішенню низки суперечностей: між пріоритетними напрямками державної освітньої політики та наявним станом реформування закладів загальної середньої освіти; потребою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів в умовах стрімкого розвитку дистанційного (онлайн) навчання, особливо у воєнний час, та недостатнім рівнем підготовки до цієї діяльності педагогів; значним потенціалом технологій особистісного супроводу і партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії у сфері розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів та недостатнім їх використанням у практиці закладів загальної середньої освіти; необхідністю впровадження тьюторингу в освітній процес закладів загальної середньої освіти та відсутністю науково обґрунтованих технологій, цілісних моделей його організації.

Науковий апарат дисертаційної роботи подано коректно; простежується логічний взаємозв'язок об'єкта, предмет, мети та завдань дослідження. Одержанню достовірних результатів сприяло застосування комплексу взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження. Висока ступінь обґрунтованості отриманих наукових результатів обумовлена вивченням широкої джерельної бази дослідження, яка логічно відбиває авторську позицію; значущою апробацією матеріалів дослідження під час виступів на конференціях, конгресах, семінарах, круглих столах всеукраїнського та міжнародного рівнів, участю дисертантки в експериментальних дослідницьких програмах (українських і зарубіжних). Результати дослідження забезпечують новизну і вірогідність загальних висновків дисертації та загалом не викликають сумнівів.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів полягає в розробленні, формуванні тактико-організаційного механізму реалізації та впровадженні у закладах загальної середньої освіти авторської кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

В освітньому процесі закладів загальної середньої освіти використовуються розроблені особисто здобувачкою: Положення про індивідуальний тьюторинг у закладі загальної середньої освіти; два авторських навчальних посібники (Тьюторинг. Практики впровадження. Київ, 2017; Тьюторинг: теорія та практики. Київ, 2021); елективний освітній курс для учнів старших класів «Дебати в школі» (17 год.); портфолію особистісного розвитку учня; «Робочий зошит тьютора»; діагностувальний інструментарій визначення рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів (комунікативна компетентність, критичне та креативне мислення, готовність до самовизначення), авторські методики моніторингу діяльності тьютора (лист самооцінювання тьютора, план роботи тьютора), тьюторський інструментарій діагностики у малій групі; програми підвищення кваліфікації вчителів-тьюторів: «Тьюторинг у школі»

(48 год.), «Основи тьюторингу» (16 год.), «Вчитель з тьюторськими компетентностями» (16 год.); алгоритмізована схема системного упровадження тьюторингу в закладах загальної середньої освіти; методичні рекомендації для широкого впровадження моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Узагальнено, систематизовано та підготовлено до впровадження тьюторингу в закладах загальної середньої освіти (онлайн, змішане навчання, підготовка вчителів до тьюторської діяльності): досвід зарубіжного тьюторингу (Велика Британія, Франція, Польща, Німеччина, США); результати дослідницького проєкту «Тьюторинг у школах Польщі» (Грант мобільності House of Europe), 2020; методичні тьюторинг-розробки; методичний конструкт українського досвіду тьюторингу в закладах загальної середньої освіти України.

Практичним упровадженням результатів дослідження стала також фахова участь автора як тьютора-супервізора в організації і проведенні: Міжнародних Конгресів тьюторингу із запрошенням провідних фахівців-тьюторів з України, Польщі, Канади, Ізраїлю, Естонії (2017-2024 рр.); широкого формату підготовки вчителів із тьюторськими компетентностями в межах реалізації проєкту ГО «Навчай для України» з подолання освітніх втрат через масштабні воєнні дії на території України та проведення дослідження щодо позитивного впливу тьюторських технологій на психоемоційний стан та академічні досягнення учнів.

Основні положення та результати дослідження уведено: в освітній процес Приватної школи «Афіни», м. Київ; Приватного навчально-виховного комплексу «Садок-школа-ліцей «ЕКОЛЕНД», м. Львів; ліцею «Фінансовий» Подільського району м. Києва; приватного закладу «Український аграрний ліцей», м. Умань Черкаської обл.; ліцею № 21 - спеціалізованої мистецької школи імені Ігоря Герети Тернопільської міської ради Тернопільської обл.; загальноосвітньої школи I-III ступенів № 28 Тернопільської міської ради Тернопільської обл. А також: у програми підвищення тьюторської кваліфікації вчителів: ГО «Навчай для України», м. Київ; БО «БФ «Стріт Чайлд Україна»; ГО «Освіторія», м. Київ, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота є логічним, структурованим, цілком завершеним дослідженням з актуальної проблематики тьюторського освітнього супроводу в умовах особистісно орієнтованого освітнього процесу в ЗЗСО. Рукопис дисертації представлено вступом, шістьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, змістовними додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Зміст кожного розділу відповідає визначеній меті та завданням дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дисертаційної роботи, висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, визначено особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях, наведено відомості про апробацію та

впровадження результатів дослідження, публікації, окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі *«Науково-теоретичне обґрунтування проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти»* здійснено: класифікаційний, критичний контент-аналіз наукових джерел, дотичних проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей; узагальнення авторських підходів до розуміння і формулювання стартових понять дослідження («тьютор», «тьюторинг», «тьюторське забезпечення» та ін.); філософсько-методологічний аналіз генези та еволюції тьюторингу як педагогічної технології в системі середньої освіти; розкриття методологічних підходів до розв'язання проблеми тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей.

У другому розділі *«Світовий і український досвід тьюторської діяльності в системі середньої освіти»* проведено компаративно-селективний та теоретико-практичний аналіз видів тьюторингу у країнах Європи (Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща) та США, проаналізовано український досвід упровадження тьюторингу у закладах загальної середньої освіти.

Особливу увагу приділено міжнародним практикам академічного та виховного тьюторингу (Велика Британія, Польща, США). На основі наукового аналізу документів Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу обґрунтовано значення набуття особистісних, соціальних та навчальних компетентностей, спрямованих на розвиток особистісного потенціалу, соціальну інтеграцію та активне громадянство.

Як засвідчено дисертанткою, дослідження українського досвіду упровадження тьюторингу у закладах загальної середньої освіти на тлі компаративних даних, із залученням звітної бази всеукраїнських експериментів дозволило виявити переважання в українських школах *комплексного тьюторингу* – розвивально-виховного з елементами академічного.

У третьому розділі *«Психолого-педагогічні засади розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів засобами тьюторингу»* здійснено предметний аналіз сутності та змісту соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, охарактеризовано старший шкільний (юнацький) вік як сенситивний період для розвитку соціально-особистісних компетентностей, визначено психолого-педагогічні компетентності вчителя у контексті тьюторської діяльності та досліджено потенціал тьюторингу в розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

У четвертому розділі *«Моделювання системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»* обґрунтовано систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, визначено організаційно-педагогічні умови її реалізації, розроблено кластерно-інтегративну модель упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

Систему тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів визначено як структурну цілісність циклічно взаємопов'язаних дієвих компонентів зі збереженням власних сутнісних характеристик, інтеграція яких забезпечує розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів закладів загальної середньої освіти

Обґрунтовано науково-технологічні підходи до трансформування системи тьюторського забезпечення: 1) *стратегічний*; 2) *технологічний*; 3) *управлінський*; 4) *суб'єктно-середовищний*.

Представлено управлінську складову кластерно-інтегративної моделі упровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів через упровадження *матрично-рівневого управління*, що дозволяє налагодити керований процес реалізації системи тьюторського забезпечення та планування тьюторської діяльності, створити систему моніторингу тьюторського процесу, розробити стандарти розв'язання завдань тьюторської діяльності.

У п'ятому розділі *«Практико орієнтований механізм реалізації моделі системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»* визначено критерії оцінювання соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, розкрито зміст та результати констатувального етапу педагогічного експерименту, розроблено алгоритмізований механізм експериментальної перевірки ефективності системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів.

З'ясовано, що на констатувальному етапі педагогічного експерименту учні старших класів демонструють переважно середні або низькі результати рівня розвитку соціально-особистісних компетентностей. Визначено рівень готовності вчителів до упровадження інновації — тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, схарактеризовано ступінь їх обізнаності про тьюторинг та розвиток соціально-особистісних компетентностей учнів, а також наявність досвіду тьюторської діяльності.

У шостому розділі *«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів»* представлено процес проведення та оцінювання результатів формуального педагогічного експерименту, в ході якого доведено ефективність системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів та надано методичні рекомендації для її моделювання і широкого впровадження у закладах загальної середньої освіти.

Контрольне діагностування рівнів сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів підтвердило, що упровадження авторської кластерно-інтегративної моделі системи тьюторського забезпечення в освітній процес закладів загальної середньої освіти значною мірою сприяє розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів про що свідчить кількісний аналіз отриманих даних. В експериментальній групі відбулося зростання показників мотиваційно-ціннісного критерію на 18,0%, когнітивно-

діяльнісного на 23,9% і особистісно-рефлексивного на 20,1%. Натомість у контрольній групі відзначено зростання мотиваційно-ціннісного критерію на 3,5%, когнітивно-діяльнісного на 4,0% і особистісно-рефлексивного на 3,6%.

Таким чином, результати проведеного дослідження рівня сформованості соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів демонструють позитивну динаміку в експериментальній групі та практично її відсутність у контрольній групі. Отримані результати дозволили сформулювати методичні рекомендації для персонального тьюторського моделювання та широкого впровадження системи тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів у закладах загальної середньої освіти

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Швець Тетяни Едуардівни, маю висловити деякі зауваження та побажання:

1. З нашої точки зору, робота значно б виграла, якби дисертантка у підрозділі 2.1. приділила більше уваги зарубіжним тьюторським підходам у розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів, не обмежившись лише характеристикою видів і типів тьюторингу.

2. На нашу думку, в контексті твердження про виховний потенціал тьюторингу у закладах загальної середньої освіти (розділ III, підрозділ 3.4) бажано уточнити, які механізми його реалізації сприяють формуванню особистісної зрілості учнів?

3. Уважаємо, що інтегративний та кластерний методологічні підходи варто було б розкрити більш детально, оскільки саме на їх основі було розроблено кластерно-інтегративну модель.

4. Думаємо, що для кращого розуміння логіки викладу матеріалу варто було б увести хронологічні межі дослідження.

5. У додатках не завадило б представити структуру розроблення індивідуальної освітньої траєкторії та навести відповідні приклади, як унаочнення такої практики.

Водночас висловленні побажання та зауваження не знижують наукової і практичної цінності проведеного Швець Т. Е. науково-педагогічного дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Робота містить вагомі теоретичні та практичні напрацювання, має прикладне значення для розвитку педагогічної теорії та освітньої практики.

Загальні висновки і оцінка дисертації. Дисертаційна робота Т. Е. Швець «Теорія і практика тьюторського забезпечення розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів» є актуальним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке має значну наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Здобувачем отримано нові науково обґрунтовані результати, що дало можливість охарактеризувати теоретико-методологічні засади, тенденції, особливості та механізми розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів засобами тьюторингу (система тьюторського забезпечення, кластерно-інтегративна модель, матрично-рівневе управління процесом упровадження і т. ін.), розробити методичні рекомендації для широкого застосування розроблених авторкою матеріалів у ЗЗСО України. Представлена

праця відповідає Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197. Вважаємо, що Т. Е. Швець цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки
факультету психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Алла МАРУШКЕВИЧ

Піпкис засвідчую
Вчений секретар НДІ
КАРАУЛЬНА Н. В.
04 03 2021

